

FEISZT GYÖRGY

ELENYÉSZETT VÁRAK VAS MEGYÉBEN

KÍGYÓKŐ VÁRA

A középkori Vas megye erősségeiből, udvarházaiból, erődítménnyé átalakított „váraiból” napjainkra csak Körmend, Sárvár, Kőszeg és Jánosháza várkastélyai maradtak meg. A történelem viharáiban elpusztult és újjá soha nem épített várak nyomaira többnyire már csak a krónikákban bukkanhatunk. Egyik ilyen elpusztult vár a mai Ostffyasszonyfa területén található Kígyókő.

Bár dűlőnév, vagy más topográfiaileg ellenőrizhető adat a fennmaradt térképeken nem rögzíti a vár helyét, a község lakosai a látogatónak megmutatják azt a kutat amely a szájhagyomány szerint hajdan Kígyókő lakóinak szolgáltatta a vizet.

A régészek ugyanakkor a falun kívül, a községtől ÉNy-i irányban elhelyezkedő domb tetején vélik megtalálni a várat. Miután régészeti feltárás eddig nem volt, a vár történetét levéltári források, oklevelek, krónikák, periratok adatai alapján próbáljuk meg összefoglalni.

Kígyókő várát az Osl nemzetség építtette a 14. sz. elején.¹ A vár a fej és jószágvesztésre ítélt Lökös fia János elkobzott birtokaként jutott az Asszonyfalvi Ostffy család kezére. 1403-ban Zsigmond hívei ostrommal foglalták el az ellene fellázadt Ostffytól,² de a király 1412-ben megkegyelmezett Ostffy Ferencnek és birtokait visszaadta. A várat csak fiai szerezték vissza 1431-ben.³

Az Ostffyak 1399-es birtokmegosztásról szóló oklevele szerint a várban egy nagy és egy kis torony, egy alapincézett épület, és egy palota állt.⁴

Kígyókőt 1430-ban nevezték először oklevélben „Asszonyfalva castellum”-nak.⁵ Ezt követően a 17. századig hol Kígyókőről, hol Asszonyfalváról szólnak a források. Meggyőződésünk, hogy a két elnevezés egy és ugyanazon várra vonatkozik.⁶

1440-ben Cillei szövetségesei elfoglalták politikai ellenfeleik több Nyugat-dunántúli várát. Amikor azután Cillei I. Ulászló fogságába esett, kiszabadulása feltételeként többek között Kígyókő visszaadását is megígérte.⁷ Mivel ígéretét nem teljesítette I. Ulászlónak ostrommal kellett a várat visszafoglalnia. Thuróczy János így ír erről krónikájában: „...Ulászló király... bevett két erődítményt, amelyet a németek szemtelen csapata tartott birtokában. Az egyiknek Páka a másiknak Kígyós volt a neve...”⁸ A hadjárat-

ban Thuróczy szerint tehát két várostrom volt, és kétségtelen, hogy 1441. április 24-én I. Ulászló Kígyókő vára alatt tartózkodott.⁹

Az ostrom nyilván megviselte a várat, de a Cillei párti Rozgonyiak is gondoskodtak róla, hogy a revans ne várásson sokáig magára. Az biztos, hogy Ostffy Miklósnak és testvéreinek 1456-ban Kígyókő újjáépítésének és megerősítésének ügyében V. László királyhoz kellett fordulniuk,¹⁰ majd 1458-ban Mátyástól újra ezt kellett kérelmezniük. Ebből az oklevélből derült ki, hogy a Rozgonyiak nemcsak a vár értékes ingóságait és az okleveleket, hanem magát Ostffy Ferencet is Sárvára hurcolták és törvénytelenül fogva tartották. A rablótámadással és a vár lerombolásával 2000 aranyforint kárt okoztak.¹¹

De Kígyókő is betöltötte a rablóvárak szerepét ha az alkalom úgy hozta. 1474-ben a Patyi nemesek tettek panaszt Vas megye bíróságánál, mert Parvus Albert az Asszonyfalvi castellum várnagya kuriájukat megtámadta és terményeiket, két lovukat, valamint négy ökrüket elrabolta.¹² Kígyókő épületeiről, személyzetéről a 16. századi források tudósítanak részletesebben. Az Ostffyak 1538-ban a török veszély miatt szabályozták az erődítmény őrzését. Hat őr, 2 portariust (kapuőr), egy vigilatort (virrasztó) és egy turristat (toronyőr) kellett tartani a várban. Egyúttal elrendelték a körülötte lévő majorság lebontását, mert azok akadályozzák a vár védelmét esetleges ostrom idején.¹³ 1571-ben Ostffy Jakab, Tamás és Mihály megegyezett „Asszonyfalva fortalicium másként castellum” felszerelése tárgyában. Ennek értelmében –a vagyonosztás eredményeképpen– a fél vár Ostffy Jakabot, a másik fél –egyenlő részben– Tamást és Mihályt illette. Kötelezettséget vállaltak arra, hogy fél részenként 2-2 puskás gyalogost tartanak a várban. A várnagyot közösen fizetik. A „vár északi részén a kőből épült bástyától a fából épült keleti bástyáig tartó romos, leomlott erődítést jobbágyaikkal kijavítatják.”, a fenntartás egyéb szükségleteit a várnagy javaslatára közösen szerzik be.¹⁴

1594-ben Nádasdy Ferenc dunántúli főkapitány tervezetet készített az erődítésekről, az állandósult török veszély miatt szükségessé váló hadi védekezés érdekében. Ebben a felmérésben a „castellum Asszonyfalva” néven szerepelt a kígyókői vár.¹⁵ A 16. században olyan jelentős ütközetről vagy ostromról amely Kígyókővel kapcsolatban a hadi krónikákba bekerült volna nem tudunk, de a 17. században mégis lényeges állagromlás következett be Kígyókőn, miután a török háborúk harcmodorának megfelelően a kastély és a templom épületét egy erősséggé alakították. 1664-ben ezek olvashatók a várról: „...a kastély palánkjának javítását az alábbiakban határozták meg, miután a tatárok (!) Kemenesalját felégették. A kerítést a kastélytól a Szentegyházig a Csöngyeiek, és a Szentegyházról a kapuig a Tokorcsiak karó-

val, a kaputól az itt lakó Ostffyasszonyfaiak karóval, az azontúl Nyugatra való részt a Simonyiak karóval, azontúl a Mihályfiak karóval, azon felöl a kis ajtóig a Sömjeniek karóval, azon felöl a felső szélig a Hőgyésziak, azontúl pedig a Dömölkiek karóval kötelesek kijavítani...¹⁶

Mindez bizonyítja, hogy a 17. század közepére Asszonyfalva-Kígyókő castellum már egész Kemenesalja népének védelmét ellátta ha a szükség úgy hozta.

De Kígyókő a Ny-dunántúli főnemesség családi kapcsolatai révén, a vagyon háramlások és osztályosegyességek révén folyamatos adásvétel tárgya volt. 1615-ben a Sibrik családhoz került zálogba.¹⁷ 1619-ben a Salamon és a Székely családok tagjai adták el teljes „in castello Ostffyasszonyfalva” birtokrészeiket és a vár tornya mellett álló kőházukat.¹⁸ 1644-ben a Gersei Pető család Kygios castelluma szerepel III. Ferdinánd ítéletlevelében.¹⁹ 1738-ban a Zichyeknek vannak birtokrészeik a „puszta várban”.²⁰

A várnak azonban nemcsak hadi hanem –ha úgy tetszik– polgári feladatai is voltak. Kiderül ez Sajkó Kovács Gáspár hajdú fogadalomleveléből. Nevezett mivel 1646-ban mint Ostffy Tamás pincemestere és rabőre három halált érdemlő rabot a tömlőcből „kiszalasztott” –a büntetést elkerülendőmagát és fiait örökös jobbágyságra adta.²¹ 1680-ban Kolonics Lipót írt levelet Batthyány Kristófhhoz, hogy egy Ostffyasszonyfa castellumban őrzött „proscribált lázadót” Sárvárra vagy Kapuvárra szállítson ítélethozatalra.²²

Kígyókő sorsát végülis nemcsak a török pusztítás, az idő vasfoga, hanem I. Lipót császár parancsa teljesítette be. Így írt erről 1751-ben egy saját magát meg nem nevező Ostffy családtag: „Még néhai Feölséges Sigmond császár és koronás király urunk kegyes privilegiális engedelme mellett Anno 1436-ik esztendőben boldogh emlékezetű eleim az Asszonyfai Várott építényi kezdettek és szükséges erős palánkokkal környülis vették az melyet is békességesen bírtak az 1680-ik esztendőig, az melly esztendőben némely sinistra és hamis vádaskodásokkal akkorbéli Regnans Feölséges Leopoldus császár és koronás király urunk parancsolattjából az Vár puszkaporral föl vettetett, kerítésében való templom el pusztított az kerítése lebontatott, az jószága pedig Királyi Fiscus keze alá vettetődött...”²³

A vár pusztulására nézve keresve sem lehetne részletesebb tájékoztatást kapni annál, mint ami egy 1768. évi tanúvallatásban szerepel:

1. tanú (50 éves ostffyasszonyfai árendás): Az asszonyfai puszta várban vagyis puszta kastélyban és annak környülötte a benne részes családok minden háborgatás nélkül fejtették a köveket és téglákat. Ostffy Károly falat is döntetett le és maga szükségére elhordta. Gömbös Tamás felesége Tulmon Zsófia asszony is fejtett követ a vár oldalából ahol a kőfejtők egy kövekkel és téglákkal betöltött puszta kútra is akadtak. A kutat pénzes emberekkel az asszony alkalmas mélyen fel is hanyatta, tisztogatta és megalku-

dott a kőmivesekkel, hogy ami alkalmas követ és téglát találnak azt teljesen ki fogja hányatni.

Ostffy Lajos, Károly és Ferenc egyébként, ásókkal és lapátokkal tömték és kövekkel behányták azon régi kutat. Ezeket az embereket 24 pálcaütés büntetés mellett rendelték ki.

2. tanú: is azt vallja, hogy akinek az Ostffyak közül szüksége volt a kőre és a téglára bármikor szabadon vihette a puszta kastélyból.

3. tanú: szerint jó kövek és téglák voltak a kútban.

4. tanú: szerint még a parasztok is vitettek követ a puszta várból uraik engedélyével és el is hordták kályhák alá és tűzhelyekhez. A kút behányására 12 Ft bírság terhe mellett voltak parancsoltatva a jobbágyok.

5. tanú: azt vallotta, hogy a puszta kútban is alkalmas kő és téglá találtatott. A fundamentumot még teljesen felvágták volna ha meg nem zavarják tiltakozásokkal a munkát.²⁴

Mint azt már említettük Kígyókő várból a kúton kívül semmi sem maradt. Pedig a várban legalábbis kápolnának kellett lennie, hiszen 1439-ben Ostffy László az ősi Szt. Vencel plébániatemplom mellett egy Szt. Mihály templom részére is búcsúengedélyt kért IV. Jenő pápától.²⁵

Ma Ostffyasszonyfán csak egy katolikus templom van. A levéltári források és a terepviszonyok összevetéséből, a „várkút” elhelyezkedéséből kikövetkeztethető, hogy a vár a templomdomb ÉNy-i sarkában állt, teljes bizonyosságot azonban csak egy régészeti feltárás adhatna.

JEGYZETEK

- ¹ *Fügedi Erik*: Vár és társadalom a XIII-XIV. századi Magyarországon. Bp. 1977. 151-152. p. (Értekezések a történeti tudományok közéből. Új sorozat; 82.)
- ² Hazai Okmánytár. (továbbiakban: HO) VII. köt. Kiadják: Ipolyi Arnold, Nagy Imre, Véghely Dezső. Bp. 1880. 432-443. p.
- ³ *Engel Pál*: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban, 1387-1437. Bp. 1977. 123. p.
- ⁴ Zsigmondkori oklevéltár. I. köt., 1387-1399. Összeáll. Mályusz Elemér. Bp. 1951. No. 6044.
- ⁵ Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL) Középkori Oklevelek Gyűjteménye (továbbiakban: DI) DI. 92792.
- ⁶ A Kígyókő név eredete bizonytalan. Etimológiailag jelenthet kígyók lakóhelyeként ismert sziklát, de utalhat díszes építészeti motívumra is.
- ⁷ Zala vármegye története. Oklevéltár. II. köt., 1364-1498. Szerk. Nagy Imre, Véghely Dezső és Nagy Gyula. Bp. 1890. 504. p.
- ⁸ *Thuróczy János*: A magyarok krónikája. Bp. 1978. 378. p. (Bibliotheca historica)
- ⁹ MOL DI. 92918.